

Huizen in Lelystad.

Straat in Haarlem.

Leiderschap

En de nieuwe premier is...
Mark Rutte.
In ieder geval niet 'die
'nieuwe kale'

Drieënhalft jaar geleden, in een eerder buurtonderzoek, zei een 72-jarige niet-stemmer uit Rijsenhout nog, met een verwijzing naar Pim Fortuyn: „D'r is nou weer zo'n nieuwe kale in Den Haag, die weet het allemaal ook wel aardig te zeggen. Hoe heeft-ie ook alweer? Samsom? Dat kan ook wel 's wat worden.” Diederik Samsom was in 2012 net lijsttrekker van de PvdA geworden en verraste vriend en vijand met een inhaalrace die zijn partij bij de verkiezingen ver voorbij de SP en vlak achter de VVD bracht. Toen won de PvdA 38 zetels, in de jongste Ipsos-peiling zijn er nog 13 over.

Niet meer dan drie mensen noemden in het huidige buurtonderzoek Diederik Samsom als ideale volgende premier. Hij moet partijgenoten Lodewijk Asscher (7 keer) en Ahmed Aboutaleb (4 keer) voor zich dulden.

De huidige minister-president Mark Rutte wordt veruit het meest genoemd bij deze vraag: 52 keer. Sommige mensen vinden hem „glad”, voor anderen „lacht hij te veel”. Maar aan de pluskant wordt vaak genoemd dat hij zich niet gek laat maken en rustig blijft.

Geert Wilders wordt 25 keer genoemd, maar zelfs PVV-sympathisanten zeggen opvallend vaak dat hun partij beter niet in het kabinet kan zitten en de leider beter geen premier kan worden. Te onrustig. Op ruime achterstand volgen Alexander Pechtold (D66, 14), Emile Roemer (SP, 10) en Sybrand Buma (CDA, 10).

Er waren enkele geïnterviewden die categorisch om een vrouw vroegen. Daarbij werden Sharon Dijksma (PvdA), Femke Halsema (GroenLinks) en Jeanine Hennis Plasschaert (VVD) allen tweemaal genoemd.

Naam: **Christa Krommenhoek**
Woonplaats: **Lelystad**
Leeftijd: **47 jaar**
Werk: **Arbeidsongeschikt**

Gek eigenlijk, zegt Christa Krommenhoek: „Ik ben minder gezond dan vroeger, maar ik ben veel gelukkiger. Ik maak betere keuzes.” Haar vader, volkszanger Koos Alberts, broemt instemmend aan het hoofd van de keukentafel. „Je bent wijzer nu.” Een tijd terug raakte Krommenhoek arbeidsongeschikt. Een auto-ongeluk. Reuma. Haar grootste zorg is nu het vinden van werk. Ze is beperkt belastbaar, dus wat kan ze gaan doen? „Dat moet ik natuurlijk vooral zelf uitzoeken, maar ik voel me wel in de steek gelaten door het UWV.” Krommenhoek schrijft. Dat helpt. Ze houdt een blog bij, *Life of Chrisje*, waarop ze haar levensinzichten deelt. Buiten staat haar moeder de ramen te lappen. Krommenhoek is net verhuisd, naar een houten huis in Lelystad met een dertig meter diepe tuin – dat brengt geluk.

» spectrum, over de vraag hoe Nederland de opvang in goede banen kan leiden. Sommige mensen bedoelen dat ze zich zorgen maken of de opvang wel goed genoeg is. Maar er zijn meer mensen die vinden dat Nederland te gastvrij is, dat er te veel vluchtelingen worden opgevangen. Ze denken vooral dat niet scherp genoeg onderscheid wordt gemaakt tussen „echte vluchtelingen” en „goudzoekers”. Bij een minderheid strekken de zorgen zich uit naar alle andere migranten. „Er komen steeds meer buitenlanders. En het is of ze altijd zwanger zijn. Het lijkt soms wel of ik op vakantie ben”, zegt een 54-jarige niet-stemmer uit Breda.

Deze mensen maken zich zorgen over de verdringseffecten van de immigratie, zoals de 74-jarige man uit Klazienaveen die vindt dat het kabinet moet „opkomen voor mensen zoals wij”. Mensen die hun leven hard gewerkt hebben, zoals hij bij de Norit-fabriek en nooit een vlieg kwaad hebben gedaan. „Ze moeten niet andere mensen voortrekken boven ons”. Een studente uit Alkmaar zegt: „We hebben alle ruimte voor ze, daar gaat het niet om. Maar zij komen ons land binnen en ineens kunnen er duizenden woningen worden gebouwd. Terwijl het woningtekort in ons land al veel langer een probleem is. Ze krijgen bovendien voorrang op sociale

en de 8. De categorische uitzonderingen zijn PVV-stemmers en niet-stemmers. De rest heeft begrip voor de omstandigheden („ze krijgen heel wat op hun bord”), en waardering voor de stabiliteit („alleen al voor het feit dat ze proberen de rit volledig uit te zitten”) en de ordelijke begroting.

De VVD lijkt meer van die waardering te profiteren dan de PvdA. De geïnterviewden werd gevraagd wat ze in 2012 hadden gestemd en wat ze bij verkiezingen nu zouden stemmen. De VVD-stemmers zijn na drie jaar veel trouwer dan de PvdA'ers en het aantal VVD'ers dat nog twijfelt, is bijna net zo groot als het aantal toenmalige PvdA-stemmers dat al zeker weet een andere partij te kiezen.

Ja, ik ben wel gelukkig nu

Maar politiek is niet het hele leven. De geïnterviewden gingen ook in op hun persoonlijk leven en daar viel de zon meteen binnen in de gesprekken. Natuurlijk hadden ze problemen. Ze konden ziek zijn, of net ontslagen of gescheiden. Maar op de vraag of hun eigen leven er in vergelijking met tien jaar geleden op voor- of achteruit is gegaan, antwoordde bijna de helft dat hun leven er (sterk) op vooruit was gegaan. 6,5 procent vond het er sterk op achteruitgegaan.

En hoe komt dat? De antwoorden lezen als het begin van de film *Love Actually*. „Later kwam ik mijn huidige man tegen en kwam ik hier te wonen.” „Ik ben minder gezond, maar ik ben wijzer. Ik maak betere keuzes tegenwoordig.” „Nu heb ik een leuke vent, een kind, een goed inkomen.” „Ik heb borstkanker overleefd. Heel cliché, maar je wordt er rijker van, tevreden met wat je hebt.” „Elke zondag komen onze kinderen en kleinkinderen op bezoek. We hebben een huis. We hebben een auto. Ik mag nog steeds autorijden.”

Luister naar het gepensioneerde echtpaar Thom en Thea uit Drachten.

Zij: „Ons leven is verrijkt. De kinderen doen het zo goed. Ze hebben gestudeerd, nu hebben ze allebei werk. We hebben een kleinkind. En de tweede is onderweg.”

Hij: „Het is een verrijking, zeker.”
Zij: „Niet in geld, hoor.”
Hij: „Ik ben dik tevreden.”

Er wordt wel geklaagd of gefronst over de lasten van de mantelzorg, maar toch smeren tientallen mensen boterhammen voor hun oude burens of hulpbehoevende ouders, geven ze plantjes water, laten andermans honden uit, verschonen ze inderdaad de luiers van hun dementerende moeder. De participatiemaatschappij mag dan geen ideaal zijn, maar de Nederlanders leven hem allang, noodgedwongen, uit overtuiging of uit liefde.

Lonneke van Aken, werkloos en student in de wijk Lentemorgen I te Zevenaar, woont schuin tegenover een omahotel - zo noemt haar dochter dat, een seniorenflat. „Laatst was er een oma overleden, en zat een opaatje helemaal alleen. Mijn dochter van zeven is bij hem langsgesgaan. Voor ik het wist had ze hem uitgenodigd voor het eten.”

De zorg is een rommeltje geworden

Vrouw (32) uit Drachten

huurders hier. Dan vraag ik me af: waarom werd er dan niet veel eerder gebouwd?”

Zorgen zijn er ook om minder tastbare effecten. „Hoe zullen onze waarden en normen in de toekomst zijn”, zegt een 63-jarige man uit Bussum. „De mensen die hier komen, hebben heel andere waarden en normen. De enigen die dat niet willen zien, zijn de linkse partijen.”

Een 54-jarige plaatsgenoot zegt dat „de multiculturalisering, de toestand in de wereld en de komst van asielzoekers voor onrust in de samenleving hebben gezorgd”. En die verandert ook hem. „Je merkt het in gesprekken met familie en vrienden – ik hoor mezelf soms onverdraagzamer zijn dan ik mezelf altijd zag. En dan denk ik: wat hebben we dan verkeerd gedaan? Zijn we tot nog toe te redelijk geweest?”

Begrip voor het kabinet

De angst voor onredelijkheid zit diep. Je merkt het aan de opmerkingen over de opvoeding van kinderen, over de normen en waarden die asielzoekers zouden moeten leren („Zó doen wij dingen hier: je jat niet, je betaalt gewoon en dat er een vrouw achter de kassa staat is prima”) en over het kabinet. Dat wordt over het algemeen mild beoordeeld, met rapportcijfers tussen de 5

Naam: **Margareta Souverein**
Woonplaats: **Haarlem**
Leeftijd: **63 jaar**
Werk: **Arbeidsongeschikt**

„Sorry dat het zo lang duurde voor ik opendeed. Ik lag op bed met mijn CIPAP, de luchtpomp voor mijn apneu.” Margareta Souverein heeft gezondheidsproblemen. Al jaren. Sinds haar vijftiengste heeft zij reuma, acht jaar geleden is daar apneu bijgekomen. Haar ziekte bepaalt haar leven. „Ik kom de deur bijna niet uit.”

Door haar ziekte moet zij van weinig rondkomen. Na aftrek van vaste lasten houdt zij 150 euro per maand over. „Gelukkig kan ik één keer per week naar de voedselbank en mag ik 900 euro rood staan. Dat scheelt, hoor.” Souverein is niet zelig, onderstreept ze. Ze heeft veel om dankbaar voor te zijn. „Ik vermaak me goed met mezelf. Luister naar de radio. Denk veel na over het leven. En mijn twee kinderen.” Haar dochter neemt nu en dan koffie of een wijntje mee, haar zoon helpt met het aflossen

van de belastingschuld, die 450 euro bedraagt. Met vakantie of naar de schouwburg gaat ze niet. In de winter zet ze de thermostaat nooit hoger dan 17 graden. „Ik draag twee truien over elkaar heen voor de warmte.” Haar hele leven is ze arm geweest, zegt Souverein, die tot haar vijftigste als apothekersassistente werkte. Toen moest ze stoppen wegens haar gezondheid. „Arm in de financiële zin van het woord. Emotioneel voel ik mij een rijk mens.”